

Jomfru Fanny i kritisk belysning

Af Morten Kamphövener.

Historien om Åbenrås Jomfru Fanny, pigen, der skal have haft „synske“ evner, og om hvis herkomst lokale norner har spundet en hel fabel, er velegnet til at blive gjort til genstand for en kritisk betragtning. Visse omstændigheder har medført, at hun er blevet en historisk personlighed, i hvert fald en central skikkelse i „en historie“, altså en beretning, der ikke fuldt ud kan gøre krav på troværdighed, en legende. Mundtlige overleveringer om Jomfru Fanny eller Franciska Caroline Elise Enger, som hendes rigtige navn var, hvad hun skal have sagt eller rettere, hvad hun har drømt om fremtiden, og formodninger om, at hun var en datter af prins Christian Frederik af Danmark, den senere Christian 8., blev mange år senere trykt og derefter udnyttet som stof til en spændende roman.

At hendes spådomme, som der er blevet sagt, har bidraget til at holde troen og forventningen om en genforening med Danmark oppe, ikke blot i Åbenrå, men i hele det danske Sønderjylland, er troligt nok. Hun skal have protesteret, når nogen kaldte hendes drømmesyn spådomme, men hun troede selv fuldt og fast på det, hun havde drømt. Hun skal, blev der sagt, først have åbenbaret sine drømmesyn for provst P. Paulsen og efter 1837 for provst J. A. Rehhoff. Desværre lader det ikke til, at de har nedskrevet, hvad hun har fortalt dem, så der kun er bevaret senere optegnelser om, hvad der dengang gik fra mund til mund.

Et sådant syn er nøjere betragtet blevet grundlæggende for flere senere forudsigelser. Det drejer sig om fortællingerne om, hvad hun 12 år tidligere skal have sagt om begivenhederne, som skete 1848. Hun havde da, efter hvad det er blevet til i overleveringerne, i Åbenrås gader set vilde skarer fra Tyskland, som sammen med borgerne sang »Was ist des Deutschen Vaterland« og »Schleswig-Holstein meerumschlungen“, hvorefter de var draget syd på

og var blevet besejret ved Bov. Det er næsten i overensstemmelse med det, der virkelig skete, og er vel senere blevet „afstemt“ efter det skete. Det samme gælder forudsigelsen om slaget ved Slesvig, medens „synet“ af en stor russisk armé, der drog gennem Åbenrås gader, sikkert er påvirket af erindringer om de russiske kosakkers besøg i byen 1813. Da Fanny selv skal have sagt, at de skarer, hun havde set komme fra Tyskland, så ud som de folk, hun havde læst om i „Rinaldo Rinaldini“ og „Skinderhans“, har dette syn uden tvivl også været påvirket af erindringsstoffet.

Hele denne beretning blev først offentliggjort i „Fyens Avis“ den 30. maj 1849 og tryktes samme år i et skillingsblad, udsendt fra København. Meddelelsen, der ad hemmelig vej tilgik det fynske blad, er dateret den 18. maj og underskrevet Momme Boisen, formentlig et pseudonym.¹ Men ifølge denne meddelelse skal Fanny altså ikke blot have set de frygtindgydende skarer, men også have hørt dem synge „Schleswig-Holstein meerumschlungen“ i Åbenrås gader. Det er virkelig mere end overnaturligt, idet hun så allerede 1837 skal have hørt både tekst og melodi til en sang, der først blev skrevet 1844. Beretningen, der også omtaler bønderkarle og søfolk, „der ville rejse til Danmark og blive deres konge tro“, er tydeligt nok, således som det ofte forekommer i drømme, påvirket af de øjeblikkelige begivenheder.

Betraget i sammenhæng, ses det, at alle disse forudsigelser efter form og indhold i udpræget grad er varianter. Hvis det er rigtigt, at Fanny har drømt alt det, hun selv mente var et okkult „fjernsyn“, kan den fornuftprægede Frederik Fischer muligvis have haft ret, når han sagde om hende, at hun havde noget af en sjette sans. Men enhver vil kunne lægge mærke til, at nogle af tidens tanker og begivenheder er indgået i hendes såkaldte drømmesyn. Historien om »den lille fjer, der nok kan blive til fem høns«, og snakken om, at »det er ganske vist«, kan godt have en vis lighed med de anden og tredie hånds beretninger, som Fannys drømmesyn efterhånden udviklede sig til at være, inden de kom på tryk og blev til dogmer.

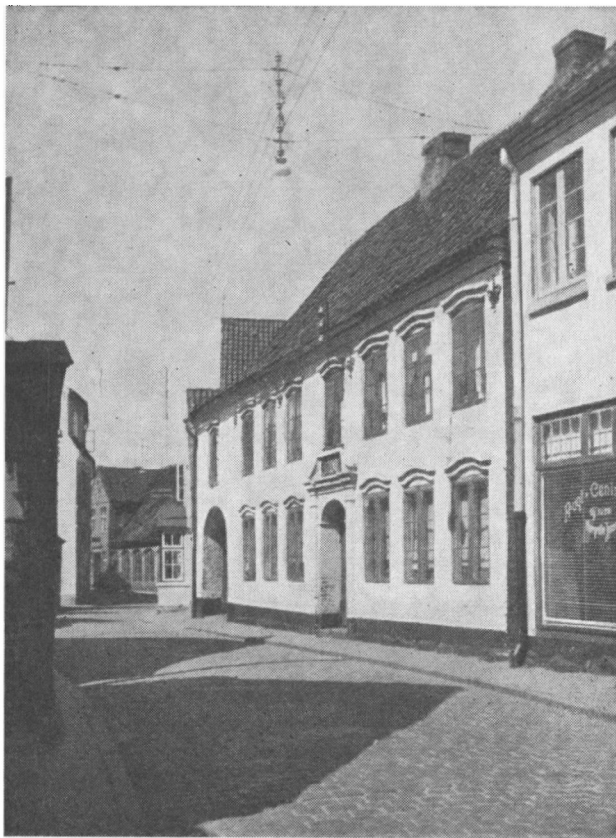
Besyderligt nok er der efter alt at dømme ikke blevet lagt mærke til, at disse overleveringer har byttet om på „opfyldelserne“, og at tidspunktet for dem er flyttet frem efter behag, som når det, Fanny skal have sagt om krigen i 1848, uden videre er

blevet overført til tiden under eller efter andre krige.² Forudsigelsen om, at Danmarks konge 1870 skulle komme ridende på en hvid hest, der ville komme til at vade i blod i Åbenrås gader, er ikke blot blevet gengivet i forskellige versioner, men blev også bragt i anvendelse i forbindelse med den første verdenskrig og genforeningen 1920, da man virkelig mente at skulle gøre honnør for, hvad der efterhånden var blevet et sagn.

I denne historie er der for øvrigt indgået en levning fra forudsigelsen om treårskrigen's bander, idet det i omtalen af begivenhederne i 1870 hed noget om, at Danmark ville få sine gamle grænser tilbage.³ Kuriøst er desuden den forskellige beskrivelse af det befordringsmiddel, der skal have bragt den lille Fanny til Åbenrå. Nogle fortalte, at det var en „kongelig“ postvogn, andre at det var i en karet „trukket af fire heste“. Da Frederik 6. døde, kom kareten igen til at spille en rolle, idet der da skal være ankommet et firspand for en endog »elegant karet« til Åbenrå for at hente Fanny til hoffet, hvor hun „ville være velkommen“. Denne virkelig storslåede opmærksomhed skal hun dog have afslået. Det er sin sag, at denne „historie“, efter hvad der nu er blevet oplyst, må henvises til fantasiens verden, men der gives her et typisk eksempel på, hvilke resultater folkesnak kan føre til.

Gennemlæses avisartiklerne og småskrifterne med deres gengivelser af Fannys drømmesyn, vil det ses, at nogle af hendes forudsigelser først senere er gået i opfyldelse, men ikke altid på det forudsagte tidspunkt, medens de fleste detaillier efter alt at dømme er tilføjelser, som er sket under den mundtlige udbredelse og i øvrigt kan henvises til fantasiens verden. Mere sandsynlig må fru Junggreens forekomme at være. Hun skal have sagt, at Fanny havde ladet hende vide, at hun ville få en lille lys pige og senere en lille mørk pige, hvilket virkelig gik i opfyldelse.

Hvis det ikke også her drejer sig om sagndannelser, kan det nævnes, at Fanny til den kendte slesvig-holstener, den snakkesalige dr. Neuber, skal have udtalt, at Christian 8. snart ville dø, og at han [Neuber] ville forlade byen, men snart vende tilbage igen. Endvidere hendes forudsigelse om slaget ved Isted, om nederlaget 1864 og om, at hverken § 5 eller valgresultatet (1867) ville blive afgørende for en genforening. Den ville først finde sted

Slotsgade 14 i Åbenrå, hvor Jomfru Fanny blev født.

efter en stor krig, og der ville da blive gjort alt muligt for, at Flensborg kunne komme med til Danmark, uden at Fanny dog kunne se, det ville ske. At de danske soldater i 1920, som forudset af Fanny, virkelig marcherede ind i Åbenrå syd fra, skyldtes, som vi nu ved, et arrangement af H. P. Hanssen.

Uden indflydelse har det sikkert heller ikke været, at syner og spådomme efter krigen 1864 spillede en stor rolle. Det blev til samtalestof, og den slags fortællinger har, hvad erfaringerne viser, en udpræget tilbøjelighed til at fostre „forbedringer“ og suppleringer. De er sikkert ikke blevet mindre interessante ved at blive indsamlet omkring århundredskiftet. På den anden side har

nedskrivningen af de forhåndenværende overleveringer formentlig bidraget til, at yderligere mytedannelser blev standset. Så vidt vides var det mølleren på Branderup mølle, den i al lokalhistorie stærkt interesserede Jørgen Fausbøl, der begyndte indsamlingen af forhåndenværende overleveringer om Jomfru Fanny. Under denne modtog han fra dyrlæge Schmidt i Haderslev en afskrift af det før omtalte skillingsblad, foretaget den 4. jan. 1900 af Maren Petersen, hvis moder for øvrigt havde fortalt, at Fanny, når hun havde sine syner, blev så mager, at hun næsten var gennemsigtig.

Den 28. nov. 1908 offentliggjorde Fausbøl, der nu var flyttet til Åbenrå, i „Hejmdal“ en artikel, i hvilken han meddelte, hvad han havde hørt om Jomfru Fannys spådomme og hendes eventyrlige herkomst. Han fortæller om prins Christian Frederiks besøg på Ludwigslust i Mecklenborg og hans forlovelse med prinsesse Charlotte Frederikke, ligesom han også nævner de påståede følger af dette besøg, prinsessens nedkomst med en lille datter, som senere i al hemmelighed var blevet ført til Åbenrå. Han citerer i denne forbindelse indførslen i Åbenrås kirkebog om Fannys fødsel og dåb, og efter det foreliggende mener han, at hun er født i Mecklenborg. Til sidst hedder det i artiklen:

„Om Fannys Seergave er der mange Historier i Omløb, og det er almindelig bekendt, at hun forudsagde Krigen 1848-50 og dens Udfald. Hun har ogsaa forudsagt Ting vedrørende Aabenraa By, saaledes at Brøndene skulle forsvinde fra Storegade, Raadhusgade blive anlagt, Bygninger med Taarne rejses paa Maden, set Markedspladsen fuld af Soldater, Krigen i 64 udbryde, og hvad Udfald den skulle faa osv.«

Artiklens formål var, at folk der var i besiddelse af yderligere oplysninger om Fanny, satte sig i forbindelse med Fausbøl og fortalte ham, hvad de måtte vide. I hans efterladte samlinger ses det, at han har fået nogle af de verserende varianter meddelt, hvorved der også er smuttet nogle gale fisk med i nettet. Han har således fået at vide, og aftrykte det for øvrigt senere, at fadderne ved Fannys dåb, kammerjunker og kammerjunckerinde v. Qualen, sikkert var fra Åbenrå, hvad de, som der senere vil blive påvist, ikke var. Lige så fejlagtig var oplysningen om, at Fanny var født i Plön og kommet til Åbenrå, da hun var 1½ år gammel,

og lige så utroligt, og som vi nu ved også ganske urigtigt, at hun og hendes moder, hver gang Christian 8. kom til Plön, Slesvig eller Før, blev tilkaldt til hoffet. Af samme skuffe er sikkert fortællingen om, at hun i Altona flere gange besøgte den tidligere amtmand i Åbenrå, der nu under navnet Blücher-Altona var blevet overpræsident i denne by og forlenet med lensgrevetitlen. Ved disse besøg blev hun, fortaltes der, afhentet i ekvipage, forspændt med 4 heste, altså det samme fine forspand, der går igen i flere af disse beretninger.

I det hele taget spiller det fine og fornemme en væsentlig rolle i historierne om Jomfru Fanny. Det har været fortællerne om at gøre, at der virkelig bestod en forbindelse med det „kongelige“ og hendes påståede højfornemme herkomst. Selv har hun, såvidt ses, aldrig ladet sig forlyde med, at hun var af fyrstelig byrd, men det lader heller ikke til, at hun har søgt at modvirke rygterne herom, som var i omløb. Hun mente, blev der sagt, at hendes forældre var lovformelige ægtefolk, og hun blev meget fornærmet, da et københavnsk blad engang skrev, at hun var en datter af Frederik 7.s amme, men var ude af stand til at demontere meddelelsen, da, som der også er blevet fortalt, hendes papirer kort før moderens død var blevet tilintetgjort.

Fausbøls artikel vakte ved dens fremkomst stor opmærksomhed endog uden for landets grænser. Fire dage senere, den 1. dec. 1908, gængav „Kieler Zeitung“ den in extenso som føljeton i tysk oversættelse, og den er sikkert også blevet gengivet i mange danske aviser. Af en eller anden grund synes han imidlertid at have mistet interessen for hele denne sag, hvad enten så hans opfordring til at lade ham tilflyde yderligere meddelelser ikke har frugtet tilstrækkeligt, eller han har mistet troen på de legendariske overleveringer. Først ti år senere fremkommer der i „Hejmdal“ (30. jan. og 3. og 4. febr. 1919) en artikel, i hvilken forfatteren, der underskriver sig »F.«, gør opmærksom på, at han i det væsentlige støtter sig til Fausbøls oplysninger om Jomfru Fannys herkomst og forudsigelser. I samme forbindelse gøres der opmærksom på, at der 1848 udstedtes et forbud mod at give sig af med at spå, og da Fanny havde overtrådt forbudet, var hun blevet arresteret af borgmester Schow og ført til Rendsborg.

Forfatteren, formentlig den daværende redaktør Jens Frost, gi-

ver dog i nogle slutbemærkninger udtryk for en vis skepsis over for drømme og drømmesyn. „Der var en periode i middelalderen“, skriver han, „da det var mode, at digtere, når de ville skrive noget, trak sig tilbage til en ensom løvhytte eller en alkoveseng og der modtog de drømmesyn, som de så, når de vågnede, berettede om på vers.“ Derefter henvises der til, at folkefantasiens i Fannys levetid var stærkt optaget af krigsbegivenheder, og at minderne om Napoleonskrigene i hendes barndom havde givet stof til megen omtale. Videre hedder det:

„Hvor stærkt tankerne var optagne af krigshændelser ses af, at der i hele tidsrummet fra 48 til efter 64 var mange fortællinger i omløb om, at man havde set krigsfolk på ensomme heder og veje. Her skal lige nævnes nogle få eksempler fra tiden efter 64:

Straks efter 1864 blev der set skarer af krigsfolk om natten drage ad den gamle adelvej. En mand fra Årslev så vogne, lig dem østerrigerne brugte, stå på en mark og klynger af soldater langs vejene. 1865 sås der troppemasser i Kobbermølleskov.

1866 så en 13 år gammel dreng, der bar breve ud sammen med sin moder, på vejen nedenfor Ensted kirke soldater marchere forbi. De havde stort skæg, mange også langt hår. 1865 hørtes der jævnlig krigstummel på heden ved Bodum.

Den slags historier var der mange i omløb af, og de gjorde tit et stærkt indtryk på folk. Disse forhold må vistnok tages med i betragtning, hvis man vil søge at komme til forståelse af Fanny og hendes tid.“

Allerede nogle dage efter denne artikels fremkomst, den 26. februar, begyndte fru Marie Thomsen, ligeledes i »Hejmdal«, under overskriften „Jomfru Fanny“, den samme „F.“ havde anvendt, offentliggørelsen af en ny artikelrække, som afsluttedes den 13. marts, formentlig tænkt som en indsigelse mod de fremkomne skeptiske bemærkninger og som et forsvar for de gængse overleveringer. Artiklerne, som derpå blev udgivet som særtryk, gengav stort set Fausbøls oplysninger, suppleret med optegnelser af samtaler, fru Thomsen havde haft med folk, som havde kendt Fanny. Den lille bog udkom påny i 1930'erne og senere under besættelsen i flere oplag. Den blev nu forbudt af censuren, men blev alligevel solgt „under disken“ som „Håndbog i Kaninavl“. Efter besættelsen, i 1945, udsendte fru Helene Rud en ny bog

med samme titel og i det væsentlige af samme indhold, idet hun navnlig fremdrog, hvad hun havde hørt sin mormor, fru Junggreen, fortælle.

Straks efter fru Marie Thomsens artiklers offentliggørelse i „Hejmdal“ 1919 blev de af journalisten og forfatteren J. Ravn-Jonsen benyttet som stof til en spændende roman, „Prinsessen uden Krone“, en meget fri og fantasifuld behandling af meddelelserne om Jomfru Fannys påståede fornemme herkomst.⁴ Romanen indeholdt endvidere en ren og skær opdigtet gengivelse af en dagbog, som foregav at indeholde optegnelser om Fannys fødsel i Plön, skrevet af kammerjunkerinde Franziska Genoveva von Qualen, der i Åbenrås kirkebog er opført som en af Jomfru Fannys faddere. Denne „dagbog“ er i den allerseneste tid i nogle polemiske artikler blevet anført som et virkeligt eksisterende bevis for, at Fanny fødtes i Plön som datter af prins Christian Frederik og prinsesse Charlotte Frederikke. Men naturligvis har det ikke været muligt for forfatteren at oplyse noget som helst om, hvem der ejer denne „dagbog“, eller hvor den findes opbevaret.

Da der således stadig fremkommer publikationer, der fastslår Jomfru Fannys fyrstelige herkomst som en historisk kendsgerning, turde der være anledning til at undersøge, hvordan og hvorledes, hvordan det var, og hvorledes det er gået til, at denne myte- eller legendedannelse har kunnet fæstne sig i manges bevidsthed som en uomstødelig kendsgerning.

I det foregående er allerede nævnt en hel del enkeltheder, navnlig vedrørende overleveringerne om de kendte forudsigelser, som hos enhver logisk tænkende må fremkalde forståelse for de usandsynlige omstændigheder, der står i forbindelse hermed og derud over også med Fannys fødsel. Der kan ikke være tvivl om, at Jomfru Fanny på flere måder har været en interessant personlighed, heller ikke om, at hendes fødsel, fjernt fra moderens hjemland, og måske også barnets opdragelse kan have bidraget til, at der er kommet sælsomme og spændende rygter i omløb.

Påstanden om hendes slående lighed med prinsesse Charlotte Frederikke synes ikke holdbar, og hun skal, som omtalt, aldrig selv med bestemthed have udtalt sig om, hvem der var hendes forældre. Derimod skal hun have udtalt, at hendes moder var kommet til Plön fra en stor gård i nærheden af Rostock i følge

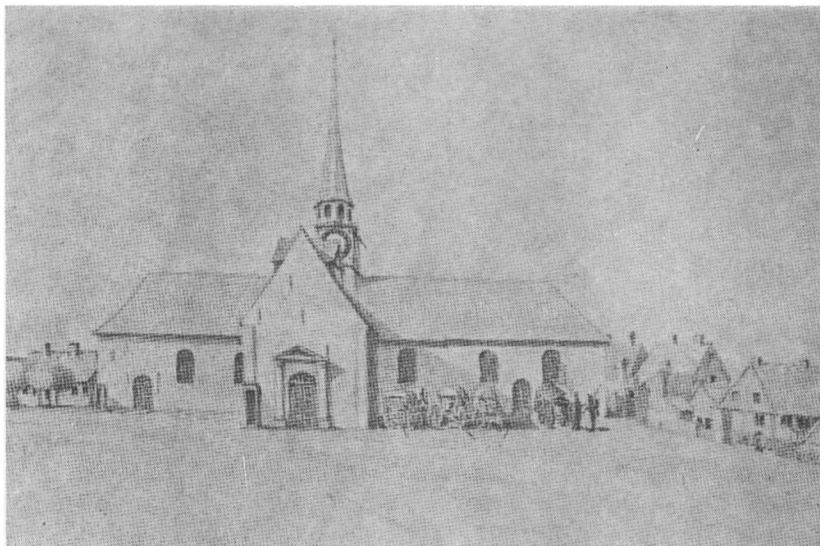

med en komtesse Blücher. Det skulle i så fald være en søster til amtmanden i Åbenrå, men selv om hun skulle have udtalt sig på den måde, kan det ikke være rigtigt, idet amtmandens eneste søster, Sophie Marie Frederikke von Blücher, allerede 1793 i Ålborg blev gift med oberstløjtnant Lorenz Jacob von Heinen. Denne antydning er således heller ikke holdbar.

Uanset, at prins Christian Frederik (den senere Christian 8.) og prinsesse Charlotte Frederikke bevislig ikke kan være Franciske Engers forældre, er det eneste rigtige af det, der da og siden er blevet fortalt, at Fannys moder er kommet fra Mecklenborg, ikke til Plön, men til Åbenrå, og her blev Fanny født i et hus i Slots-gade den 31. aug. 1805 og døbt den 19. sept.⁵ Alle fejlslutninger og misforståelser vedrørende hele dette problem er for en stor del samlet i et afsnit i fru Marie Thomsens artikel (i bogens 6. oplag side 14), hvor det om Fanny hedder:

„At hun ikke er født i Aabenraa er saa indlysende, at den senere i Kirkebogen indskudte Bemærkning om, at hun er født i Slotsgade, kun kan antages som et temmeligt mislykket Forsøg paa at tilsløre de virkelige Forhold. Overleveringerne og Fannys eget Udsagn gaar ud paa, at hun var født paa Pløn Slot. Det var ikke et uægtefødt Skovriderbarn, som indhyllt i Kammerdug og ægte Kniplinger i en kongelig Postvogn førtes til en lille By, hvor Moderen, en Landsbypige fra Mecklenborg, kunde skjule sin Skam. Lige saa lidt kan det tænkes, at et uægtefødt Barn af ringe Herkomst faar adelige Faddere. Aarsagen til, at Barnet bragtes til Aabenraa, maa snarere søges i, at Grev Conrad Daniel Blücher, som i mange Aar havde været knyttet til Hoffet i København og ligeledes havde staaet i Forbindelse med Hoffet i Mecklenborg, paa den Tid var Amtmand her.“

Sådan kan der altså også skrives historie efter formlen „Dichtung und Wahrheit“. Fru Thomsen har her fulgt Fausbøls først fremsatte opfattelse og går ud fra, at „Overleveringerne og Jomfru Fannys eget Udsagn“ er et mere afgørende bevis, end sognepræsten, pastor L. A. Nissens indførelse i Åbenrå kirkeembedes hovedministerialbog. Det er tilmed en meget hård beskyldning for strafbart embedsmisbrug og udelukkende fremsat med det formål at kunne fastholde forestillingen om, at Fanny var en kongedatter. Som det senere skal påvises, har hendes fødsel ikke den rin-

*Kirkepladsen i Abenrå omkring midten af 1800-tallet.
(Tegning af O. v. Brück, Klose og Martius No. 36).*

geste forbindelse med, at amtmand Blücher i flere år havde haft ansættelse ved hoffet i København. At han skal have haft forbindelse med hoffet i Schwerin er vel muligt, da han var født i Penzlin i Mecklenborg, men det ses ikke, at han har haft noget med det mecklenborgske hof at gøre, inden han, efter hvad det mecklenborgske landsarkiv har meddelt, i 1829 af det danske hof fik overdraget ordningen af prinsesse Charlotte Frederikkes opholdssted efter hendes skilsmisse.

Af afgørende betydning er det derimod, at kammerjunker og kammerjunkerinde v. Qualen, der i kirkebogen er opført som faddere for Fanny, var amtmandens nære slægtninge, idet kammerjunkerinden var en søster til amtmandinde v. Blücher. Men dette forhold står ikke i forbindelse med tilknytningen til hverken det ene eller det andet hof. At et uægte barn af ringe herkomst havde fornemme, ja endog adelige faddere, var dengang på ingen måde en sjældenhed. I det foreliggende forhold ligger der, som det vil ses, et helt andet forhold til grund.

Af oplysninger, jeg har indhentet fra Mecklenburgisches Landeshauptarchiv i Schwerin, fremgår det nemlig, at kammerjunker

Frederik Karl Ferdinand v. Qualen ganske vist havde tilknytning til Mecklenborg, men ikke til hoffet i Schwerin og Ludwigslust. Han ejede sammen med sin frue fra 4. marts 1800 til december 1804 godset Vietow i Sanitz sogn i nærheden af Rostock, altså meget langt fra Ludwigslust. Han havde da måttet gribe flugten for sine kreditorer, og godset blev derefter, men først 1813 solgt ved tvangsauktion.⁶

Endvidere ses det af skattelisterne for Sanitz sogn, Ribnitz amt, at der fra 1802 til 1804 på det ridderskabelige gods Vietow boede en jæger *Enger* og hustru. Jæger Enger og en kammerjomfru (det mecklenborgske landsarkiv formoder, det er Elise Heise, den tredie af Fannys faddere) dukker op sammen med familien v. Qualen. Men fra 1805 er jæger Enger ikke opført i skattelisterne.

Christine Heises fødselsdag og fødested havde det ikke været muligt for arkivet at skaffe oplysninger om. Men, efter hvad Domarchiv i Ratzeburg på forespørgsel har meddelt mig, har Christine Heise opholdt sig på Vietow, idet hun ved dåben af kådner Cross's datter den 22. maj 1803 er mødt som faderrepræsentant for fru Franziska Genoveva v. Qualen. Som det ses, kan det altså udmærket »tænkes«, at et barn af ringe herkomst har adelige faddere.

Ifølge Sanitz sogns kirkebog lod jæger Johann Heinrich Friedrich Enger og Dorothea Meyer den 27. marts 1803 en søn døbe. Kirkebogen oplyser desuden, at kammerjunkerinde v. Qualen den 9. maj 1804 fødte en søn. Hun kan herefter ikke, som det også er blevet påstået, have været hofdame hos prinsesse Charlotte Frederikke ved hoffet i Ludwigsburg. Af det foreliggende ses det således, at Fannys moder, Christine Heise, og jæger eller skovrider Friedrich Enger, hvem hun opgav som barnefader, begge har haft tilknytning til familien v. Qualen, og at hendes rejse til Åbenrå, hvor v. Qualens svoger var amtmand, efter alt at dømme står i forbindelse hermed.

J. Fausbøl og efter ham fruene Thomsen og Rud m. fl. gengiver indførelsen af Fannys fødsel og dåb efter Åbenrå præsteembedes kontraminiertalsbog, i hvilken der savnes et meget betydningsfuldt komma, som findes i hovedministerialbogen. Som følge heraf er der opstået den fejlagtige opfattelse, at det har været

en jordemoder i Ribnitz, som havde angivet, hvem der var fader til Christine Heises barn.⁷ Indsættes kommaet, bliver betydningen en helt anden, nemlig at jordemoderen var fra Åbenrå. Hendes navn var Maria Christina Elvers, gift med en skrædder. Det var hendes pligt at få ugifte mødre til at opgive barnefaderens navn. Af kirkebøgerne fremgår det for øvrigt, at hun har været ret ferm til den bestilling.

Men heller ikke denne oplysning er blevet godtaget som et argument for, at Fanny blev født i Slotsgade i Åbenrå, og at Christine Heise derfor må være hendes moder. Man har hæftet og hægtet sig ved, at der måtte være en vis forbindelse med det danske hof, fordi amtmand Blücher tog sig af moder og barn og endog skal have sørget for at Fanny efter hans bortrejse fra byen blev opdraget sammen med hans efterfølger, amtmand v. Steemanns børn. Hvor vidt det sidste er rigtigt, har det ikke været muligt at få konstateret. Men af et brev fra pastor L. A. Nissen til amtmand Blücher, dateret den 24. sept. 1805, i hvilken han anmelder den besvangrede Christine Heises nedkomst til brøderegistret for Åbenrå amt, fremgår det med al tydelighed, at fødslen er sket i Slotsgade.

Præsten undskylder sig i skrivelsen med, at anmeldelsen højst kunne være indsendt et par dage tidligere. Samtidig forespørger han, da han ikke er i besiddelse af forordningen af 22. nov. 1777, om han for fremtiden skal indsende en lignende anmeldelse af besvangringer, når det drejer sig om et forhold i Åbenrå by, eller om bestemmelsen kun gælder indenfor amtsjurisdiktionen (som Slotsgade dengang tilhørte). Af brøderegistret ses det for øvrigt, at Christine Heise er blevet idømt en bøde på 35 mark, som dog er blevet slettet med den begrundelse, at besvangringen er sket i udlandet, at barnefaderen ikke er bosat her, og at den besvangrede er i begreb med at rejse tilbage til Mecklenborg.⁸

Det blev ikke til noget med denne tilbagerejse. Men hermed må omstændighederne ved Jomfru Fannys fødsel i Åbenrås Slotsgade siges at være klart belyst, ligesom det er dokumenteret, kirkeligt og juridisk, at hun ikke er en datter af prins Christian Frederik og prinsesse Charlotte Frederikke. Christine Heise er Jomfru Fannys moder, og Friedrich Enger, hvis der ikke foreligger ukendte aftaler, hendes fader. Moders og datters forbindelse med

familierne Qualen og Blücher er en kendsgerning, men enkeltheder desangående vil sikkert aldrig blive opklaret og vedrører i og for sig ikke vort emne.

At prins Christian og prinsesse Charlotte Frederikke umuligt kan have haft noget med den barnefødsel at gøre, som fandt sted i Åbenrå den 31. aug. 1805, er forlængst blevet fastslået. Prinsen forlod det mecklenborgske hof på Ludwigslust, efter at have opholdt sig der en månedstid, den 12. okt. 1804 og var tilbage i København den 18. okt. og genså ikke sin forlovede før brylluppet den 21. jun. 1806. Rent bortset fra det opklarede forhold vedrørende Jomfru Fannys fødsel, kan der således ikke være tale om et svangerskab for prinsessens vedkommende. I øvrigt har daværende rigsarkivar Linvald bekræftet rigtigheden af ovenstående og tilføjet følgende erklæring:

„Nu viser listerne over deltagerne i kongens taffel — jeg har gennemgået dem fra tidspunktet for ankomsten og indtil udgangen af januar 1805 — at prinsen hver tredie dag har spist ved kongens bord i København. Til overflod kan jeg meddele, at prinsesse Frederikke to gange om ugen i al denne tid har sendt ham breve fra Mecklenborg. I et af dem, dateret den 30. august 1805, dagen før hun skulle have født barnet, fortæller hun, at hun bliver malet af Hornemann.“

Denne fremstilling har Rigsarkivet nu på min opfordring efter en ny undersøgelse på alle punkter bekræftet. „Prins Christian Frederik og prinsesse Charlotte Frederikke“, hedder det i rigsarkivar Johan Hvidtfeldts svarskrivelse, „kan altså ikke komme i betragtning som Jomfru Fannys forældre. Hendes navn figurerer heller ikke blandt de uægte børn o.s.v., som fik deres mellemværende med kongehuset gjort op efter Frederik 7.s død.“

Dermed er det også godtgjort, at Jomfru Fanny og hendes moder ikke har modtaget understøttelse fra den kongelige kasse i København. I betragtning af den fyrstelige hæder, der efter legenden skulle være blevet udfoldet ved barnets ankomst til Åbenrå og ved andre lejligheder, ville en understøttelse til en illegitim kongedatter sikkert have været af en sådan størrelse, at moder og datter ikke havde haft behov at ernære sig ved syning og franskvask. Har de modtaget tilskud noget steds fra, har det ikke, målt med de indskud, Jomfru Fanny indsatte i Åbenrås

Mein mit theurer Zusage
 Glaubensvoll in Gottes Namen
 Verja, ich bin seitdem
 Dine mit Furcht und Eifer
 Euerer ja so lieblich
 Mein in die Hände Gottes
 Amen

Apenrøde den 1 Juli 1879

Fanny Fanny

Brudstykke af et brev med Jomfru Fannys underskrift.

Sparekasse, kunnet dreje sig om store beløb. Indskuddet 1825 udgjorde 50 mark, 1827 150 mark, 1828 275 mark og i de næste to år 150 mark årligt.⁹ Af sparekassens regnskab ses det i øvrigt, at hun i tiden fra 13. maj 1825 til 19. oktober 1832 kun har hævet 275 mark. Et fingerpeg, hvorfra understøttelserne bl. a. kom, giver en opgørelse over indtægter og udgifter i året 1877 vedrørende nogle markbeløb og udenlandske værdipapirer, som skibsmægler og bankbestyrer Friedrich Callsen administrerede for J. Maybøll, der opholdt sig i Spanien. Den viser, at der er blevet udbetalt 100 mark til Jomfru Fanny.¹⁰ I årene fra 1875 til 1880 korresponderede Fanny med Maybøll, og i nogle af hendes breve, der er bevaret, giver hun ikke blot udtryk for at være et religiøst gemyt, men også for taknemmelighed for den godhed, han har vist hende. Det ser ud til, at familien Callsen på opfordring af Maybøll har vist en vis omsorg for Fanny, der dog i nogle af brevene beklager sig over fru Anna Cathrina Callsen, f. Cornett, bl. a. fordi hun ikke har besøgt hende, da hun var syg.¹¹

Desværre findes der ikke et billede af Jomfru Fanny. Det vides, at hun var lille og spinkel, og der er blevet fortalt, at hun til tider viste sig iklædt en stor hat. Hvad hendes nationale indstilling angår, har den formentlig været temmelig neutral. I hjemmet blev der talt tysk, men hun har også opretholdt forbindelse med danske kredse i Åbenrå, formentlig efter at provst Rehhoff var rejst fra byen 1850. Før den tid havde man i danske kredse været utilfreds med nogle af hendes drømmesyn og ment, hun var blevet tysksindet.

Hermed er historierne om Jomfru Fanny, hendes betydning og gode menneskelige egenskaber ufortalt, blevet kritisk belyst og er blevet historie. Det kan kun tjene hendes eftermæle til ære.

NOTER OG HENVISNINGER

1. »Fyens Avis«, den 30. maj og derefter fra København udsendt som skillingsblad: Fannys Spaadom eller den slesvigske Piges Drømmesyn, der tyder Danmarks Lykke, og Danskens Seir over Tydskerne. Priis 2 Skilling. Kjøbenhavn. Udgivet af C. T. Hansen. Trykt i Nissenske Bogtrykkeri, Vimmelskaftet 19, 2den Sal.

Fanny fortæller:

Når Klokken var 12 om Natten forekom det mig syv Nætter i Rad, som om en høi og stærk Røst raabte »Fanny! Fanny!« og jeg slog Øinene op og saae, hvorledes Borgerne i vor By løb med hvide Bind om Armene og nogle med alle Slags Vaaben, og alt var i fuldt oprør. Jeg saae fremdeles, hvorledes Borgerne med hvide Bind om Armene grebe Bønderkarlene og Søfolkene, der vilde reise til Danmark og blive deres Konge troe, og kastede dem i Fængsel. Derpaa kom vilde Skarer fra Tydskland med langt Skiæg og flagrende Haar, i Fløils Frakker og Lærreds Blouser. De saae skinbarlig ud som de Folk, jeg har læst om i Rinaldo Rinaldini og Skinderhans; thi de havde en bred Kniv ved Siden og en Bøsse paa Nakken samt en bredskygget Hat med en Hanefjær paa Hovedet. De sang: »Was ist des Deutschen Vaterland« og »Schleswig-Holstein meerumschlungen«, og Borgerne stemte i med, saa det syntes, den Jubel og Glæde aldrig vilde faae Ende. Men snart kom den danske Armee fra Haderslev mod Aabenraa, og nu flygtede alle syd paa ad Flensborg til, hvor de bag Bankerne mellem Bau og Flensborg vilde slaae de Danske. Men jeg saae, at de Danske sloge dem og fangede dem, saa det var en Gru. I Flensborg var der stor Glæde. Derefter droge de Danske til Slesvig, hvor de bleve slagte og kom tilbage i en daarlig Forfatning. Bag efter dem kom en uhyre Mængde tydske Tropper og droge nordpaa heelt ind i Jylland, men snart kom de tilbage som i en fuldstændig Flugt, saa travlt havde de. Men de standsede ved Flensborg, vendte om og kæmpede med vor Armee i

Sundeved. Efter nogen Tid droge de hjem til Tydskland, fordi der blev sluttet Vaabenstilstand. Preusserne i Forening med samtlige Forbundstrupper kom tilbage igjen, og Krigen begyndte paany. De danske trænges tilbage og lide mangfoldige Tab, men saa kommer der Hjælp. Da rykker hele den danske Armee igjennem Aabenraa sydfra, og strax bag efter *en stor russisk Armee*, hvoriblandt jeg saa Cavalleri paa smaae vilde Heste, og Karlene havde vilde mørke Ansigter med korte Næser, og ved Siden havde de overmaade krumme Sabler. Naar denne Armee er passeret igjennem Aabenraa, saa slaaer Forløsningens Time, og Tydskernes Undergang er for Døren. Kort derefter kommer det imellem Aabenraa og Haderslev til Slag, hvor der i 3 Dage skal kæmpes med den største Forbitrelse, men Tydskerne blive slagne og flygte ad Tydskland til. Efter dette Slag drager Kongen i Spidsen for sin Armee uden at møde mindste Modstand lige til Hamborg, og Krigen er til Ende.

*

Det er det Mærkelige ved dette Syn, Drøm eller Spaadom, hvad man nu vil kalde det, at mange af Pigens Bekjendte kunne bevidne, at hun har fortalt det samme for flere Aar siden, ligesom ogsaa til Provsten. Forrige Sommer forudsagde hun bestandig, hvorledes det vilde gaae. Madam Greisen og min Kone besøgte hende flere Gange, og hvad hun fortalte dem, skete ogsaa. Saaledes sagde hun: Vi maa ikke ønske nogen Vaabenstilstand, for saa varer Krigen et heelt Aar længere. Hun har ligeledes forudsagt, at hun vilde blive fængslet, hvilket jo ogsaa er skeet, fordi Tydskerne ikke kunde taale at høre hendes Spaadom. Hun sagde aabent baade til Borgermester Schow og den fjendtlige General, der lod hende føre for sig, at, dersom de vilde ledsage hende, saa vilde hun ganske nøiagtig betegne og vise dem det Sted, hvor Tydskerne vilde blive slagne, og hun vilde ligeledes betegne dem de Landsbyer, der vilde komme til at gaae op i lys lue.

Naar man nu sammenfatter, betænker og overveier alt Dette, at hun for 12 Aar siden har fortalt dette Spaadomssyn til min Kone og Madam Greisen, ja til Provst Poulsen, som dengang var i Aabenraa, at hun forrige Sommer i alle Enkeltheder forudsagde, hvorledes det vilde løbe af, fremdeles, at hun er en overmaade vel oplært og gudfrygtig Pige, der lever hos sin Moder i meget gode Omstændigheder, så er det jo intet Under, at hele Nordslesvigs dansksindede Befolkning troer paa Fannys Spaadom og med fuld Fortrøstning venter paa det Tidspunkt, da Danmark i Forening med sine Forbundsfæller vil vise Tydskerne saaledes paa Hjemveien, at de skulde tabe Lysten til at komme igjen i slige Ærinder. Undertegnede har troet, at det ogsaa vilde være Mange i Kongeriget til Trøst og Husvælelse at læse, hvad der er blevet aabenbart om Landets Redning og Frelse. Derfor har jeg søgt ad en hemmelig Vei at skaffe det til Danmark. — Aabenraa, den 16. Mai 1849 — Momme Boisen.

2. Brev fra Ole Andreasen, 2. jægerkorps, 2. kompagni. Fra C. F. Allens samlinger i Chr. Bruun: »Breve fra danske Krigsmænd, skrevne til Hjemmet under Felttogene 1848, 1849, 1850« (Gyldendal 1873).

Dreslette 28. juni 1849.

»Kjære Svoger! . . . . Jeg veed ikke om du har hørt om den mærkelige Spaadom, som Pigen Fanny i Apenrade har forudsagt, som skal skee og tildeels er skeet. Det er angaaende Krigen og Krigens Udfald, som skal blive meget godt. Hun har nemlig for 12 Aar siden havt et Drømmesyn. 7 Nætter i Rad, hvor hun tydeligt havde seet alt, som baade er skeet og skal skee med Krigen. Hvad der er skeet, vil jeg forbigaae, da Du allerede veed endeel derom, men jeg vil nu fortælle, hvad der skal skee. Hun har nemlig seet, at hele den danske Armee drog igjennem Apenrade Syd fra, og efter dem en mægtig russisk Hjælpehær, og hun har seet Kavallerie paa smaae vilde Heste, med mørke, vilde Ansigter og korte Næser og med krumme Sabler ved Siden, og nu kom det til et Slag imellem Apenrade og Haderslev, hvor der i 3 Dage skal kjæmpes med den største Forbitrelse paa begge Sider, men til sidst skal Tydskerne blive slagne og flygte ad Tydskland til, og Krigen skal være forbi. Alt det Andet, som hun har forudsagt, er indtil idag gaaet i Opfyldelse. Hun er af Tydskerne arresteret, fordi hun ikke skulde spaae saa ilde, men ogsaa dette havde hun forudsagt. Hun vilde endvidere vise den tydske General, hvor Slaget skulde staae, og hvilke Landsbyer der ved denne Leilighed vilde gaae op i Luer. Hvor vidt alt det er sandt, vil vi lade Tiden vise, og Du kan nok vide, hvad jeg troer derom, men ikke desmindre har den lille Bog, som koster 6 ss, en stor Tiltroe i blandt Folk, og er tillige underskrevet af Folk i Apenrade, som vil indestaae for Sandheden. . . .«

— Brevskriveren blev få dage senere dødeligt såret ved Fredericia den 6. juli 1849. Som det fremgår af brevet, spæde Jomfru Fanny i 1837 om udgangen af krigen 1848-50. Dette drømmesyn, som altså ikke gik i opfyldelse, var det, der atter dukkede op under den første og vel også under den anden verdenskrig.

3. Efter optegnelser af apoteker Worsaae i Frode Gribsvad: »Aabenraa 1864-1871«. (Festskriftet til H. P. Hanssen, side 294).
4. J. Ravn-Jonsen: »Prinsessen uden Krone«. E. Jespersens Forlag, København, 1919. 176 sider.
5. LA ÅB Åbenrå præsteembedes hovedministerialbog, født 31. 8. 1805: »Franziska Caroline Elise Enger, *ein uneheliges Kind* der Christine Heisse aus Mecklenburg, welche nach Aussage der Hebamme Elvers, in Mecklenburg von dem Förster Friedrich Enger geschwängert worden. Gevatt: die Frau Kammerjunkerin Franziska Genowefa v. Qualen, der Herr Kammerjunker Friedrich Karl Ferdinand v. Qualen, Jungfer Elisa Heise.
(In der Schlossstrasse niedergekommen).«
6. Uddrag af skattelisten (Martinilisten) for Sanitz sogn, Ribnitz Amt i Mecklenburg (Mecklenburgisches Landeshauptarchiv, Schwerin): »Nach Aussage der Martinilisten für das Kirchspiel Sanitz lebte von 1802-1804 ein Jäger Enger mit Frau auf dem ritterschaftlichen

Gut Vietow bei Sanitz im Amt Ribnitz.

Besitzer des Gutes Vietow waren seit 1800 der Kammerjunker Friedrich Karl Ferdinand v. Qualen und seine Ehefrau Fanny Franziska Genoveva) geb. v. Abbestée (aus Kopenhagen).

F. v. Qualen kaufte das Gut 1800 von dem Baron Hans Detlef v. Hammerstein. Der Verkaufsvertrag wurde am 4. März 1800 in Hülseburg und am 12. März in Kopenhagen unterzeichnet.

Im Dezember 1804 floh F. v. Qualen vor seinen Gläubigern aus Vietow. 1805 und 1806 wurden für Vietow insgesamt fünf gesetzmässige Verkaufstermine angesetzt. 1813 wurde das Konkursgut für 27600 Rtl. von dem Oberforstmeister v. Sperling erworben.

Mit der Familie v. Qualen zugleich tauchen 1802 der Jäger Enger und einer Kammerjungfer (wohl die Elise Heise) in Vietow auf. 1805 ff wird der Jäger Enger nicht mehr in den Martinilisten geführt.«

7. LA Åb Åbenrå præsteembedes kontraminiertbog, født 31. 8. 1805. » . . . welche nach Aussage der Hebamme Elvers in Mecklenburg . . .«

— Det manglende komma efter navnet Elvers ændrer betydningen og vanskeliggør forståelsen.

8. LA ÅB, Åb. ASt Ark.

Vedlagt Civil Bruch Register aus dem Amte Apenrade vom 1. Januar bis ult. Decbr. 1805. Brev fra pastor L. A. Nissen til amtmand Conrad Daniel v. Blücher:

»Indem ich Ew. Hoch-und Wohlgeboren die hiebey anliegend Anzeige wegen der geschwängerte Christine Heise übersende, bitte ich, gütigst bemerken zu wollen, dass das Kind, obschon den 31sten Aug. gebohren, doch erst vor einigen Tagen getauft worden ist, und dass mithin diese Anzeige auch höchstens nur ein Paar Tage früher hätte gemacht werden können. Zugleich muss ich, da ich die Verordnung vom 22sten Nov. 1777 nicht habe, vorfragen, ob ich in Zukunft eine ähnliche Anzeige von allen in hiesiger Gemeine vorfallende Schwängerungsfällen, oder mir, von den ienigen, welche nach Amtsjurisdiction vorkommen, an Ew. Hoch-und Wohlgeboren einzusenden habe, da ich denn in keinem Fall ermangele werde solches auf das unverzüglichste zu thun.

Apenrade, d. 24.ten Sept. 1805

Unterthanigst
Nissen

— Amtmanden svarer i skrivelse af 25 sept. s. å., at beretninger kun skal sendes fra amtsjurisdiktionen (Slotsgade).

9. »Sparekassen for Aabenraa By og Amt«. (Fodnote, side 79).
10. LA Åb Fred. Callsens privatarkiv.
11. LA Åb J. Maybølls privatarkiv; brevene er udgivet af G. Buchreitz i Åbenrå statsskoles årsskrift 1959, også i særtryk.